

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті розглянута ретроспектива становлення системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників у період становлення ринкової економіки та сьогодні. Виявлено позитивні та негативні сторони податкових реформ. Запропоновано шляхи удосконалення податкових механізмів.

In the article the formation of retrospective taxation of agricultural producers during the period of market economy and today. The positive and negative aspects of tax reform. The ways of improvement of tax mechanisms.

Ключові слова: податок на прибуток, ПДВ, фіксований сільськогосподарський податок, сільськогосподарський товаровиробник.

Постановка проблеми. Перехідний до ринкової економіки період характеризувався частотою внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів податкового законодавства в аграрній сфері, що істотно ускладнювало діяльність сільськогосподарських товаровиробників. Сільське господарство – специфічна галузь, для якої притаманні сезонність, залежність від ґрунтово-кліматичних умов та погодного фактора, потреба у високій фондоозброєності, тривалий період виробництва, нееластичність попиту на сільськогосподарську продукцію, диспаритет цін тощо.

На тлі цих чинників впливає проблема недосконалості податкових реформ щодо сільськогосподарських товаровиробників, які не враховують специфіку виробництва, а також порушують принцип системності у законодавчих актах у період становлення ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оподаткування сільськогосподарських товаровиробників досліджували такі вітчизняні вчені, як Калінчик М., Тулуш Л.Д., Проніна В.І., Сеперович Н.В. Проте, недостатньо уваги приділено науковим дослідженням нових податкових змін, обґрунтуванню подальшої податкової політики щодо сільськогосподарських товаровиробників, реформуванню діючих податкових механізмів та їх законодавчого відображення.

Мета дослідження. Виявити функціональність трансформаційних перетворень в законодавстві щодо оподаткування сільськогосподарських підприємств у перехідний до ринкової економіки період й сьогодні, та визначити шляхи його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Податок на прибуток підприємств, фіксований сільськогосподарський податок та ПДВ складають сьогодні більшу питому частку у податкових платежах сільськогосподарських товаровиробників.

Податок на прибуток сільськогосподарських товаровиробників тривалий час характеризувався пільговим порядком оподаткування. Закон України “Про оподаткування доходів підприємств і організацій” від 21.02.1992 р. № 2147–ХІІ визначав, що дохід від основної діяльності сільського господарства не оподатковується, а виробники сільськогосподарської галузі сплачують податок лише з доходів, одержаних від реалізації несільськогосподарської продукції [1].

Наступні зміни у законодавстві щодо прибуткового оподаткування частково врахували фактор сезонності у сільськогосподарському виробництві. Так, згідно зі статтею 8 “Особливості оподаткування підприємств з сезонними видами виробництва” Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” №335/94–ВР від 28.12.1994 р. сільськогосподарські підприємства звільнялись від сплати авансових внесків податку на прибуток, який отриманий від ведення неосновної діяльності [2]. На нашу думку, норма закону про сплату податку на прибуток, яка визначала сплату цього податку щомісячно, в той же час була обтяжливим явищем для підприємств з сезонним характером виробництва.

З 1997 року сільськогосподарські підприємства на рівні з іншими організаціями сплачували податок на прибуток у розмірі 30% раз на рік після визначення фінансових результатів [3]. Пом'якшувальним податковий тиск заходом було зменшення суми нарахованого податку на суму податку на землю, що використовувалась у сільськогосподарському виробничому обороті. Також, якщо за результатами звітного податкового року такі підприємства мали балансові збитки, то вони переносились на зменшення валових доходів майбутніх податкових років.

Однак, такі пільги не полегшували фінансові умови господарювання, оскільки на час прийняття зазначеного законодавчого акта виробництво сільськогосподарської продукції в Україні було збитковим, а у 1998 р. 93% колективних господарств опинились на межі закриття. Високі податкові ставки лише загострили ситуацію, спричинивши збільшення тіньового сектору та закриття сільськогосподарських підприємств. Така ситуація потребувала негайних змін у податковій політиці.

З метою пошуку виходу з цього становища у 1998 році запроваджується експеримент в типових районах різних природних зон – Степу, Лісостепу та Полісся, який регламентувався Законом України “Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників” [4]. Господарства, що відповідали нормам цього закону, сплачували фіксований

сільськогосподарський податок (ФСП), який охоплював 12 податків та зборів, в тому числі податок на прибуток, плату за землю, відрахування до Пенсійного фонду та Фонду соціального страхування.

Суб'єктом оподаткування ФСП вважались товаровиробники, які виробляли сільськогосподарську продукцію, і їх валовий дохід від операцій з продажу цієї продукції за попередній звітний (податковий) рік перевищував 50% загальної суми валового доходу підприємства. Тобто було введено межу, нижче якої підприємство не вважалось сільськогосподарським товаровиробником.

Цей закон визначав об'єктом оподаткування землю, а точніше, площу ріллі, передану сільськогосподарському товаровиробникові у власність чи надану йому в користування. Ставки єдиного податку встановлено залежно від обсягу землі, а не від розміру фінансових результатів підприємства.

Невдовзі після запровадження цього експерименту було прийнято Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» №320 від 17.12.1998 р., який поширювався на сільськогосподарські підприємства на всій території України, відповідно до критеріїв, встановлених цим Законом [5].

Для стабілізації сільськогосподарського виробництва та покращення фінансового стану сільськогосподарських товаровиробників з 1 січня 1999 року до 1 січня 2001 року цей Закон діяв умовно. Тобто ті сільськогосподарські товаровиробники, які відповідно до норм цього Закону визначались платниками ФСП, були звільнені від його сплати. При цьому вони сплачували кошти на обов'язкове державне пенсійне страхування та на обов'язкове соціальне страхування.

Сьогодні ФСП сплачується в рахунок таких податків і зборів (обов'язкових платежів): податку на прибуток підприємств; плати (податку) за землю; комунального податку; збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету; плати за придбання торгового патенту на здійснення торговельної діяльності; збору за спеціальне водокористування.

За останніми змінами у законодавстві платником цього податку може бути такий товаровиробник, у якого сума, одержана від реалізації сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, перевищує 75 відсотків загальної суми валового доходу.

Розмір ФСП визначається як добуток площі землі на її грошову оцінку та ставку податку. Так, ставка ФСП для ріллі, сіножатей та пасовищ становить 0,15%, для багаторічних насаджень – 0,09%. Для гірської зони ці ставки становлять відповідно 0,09% та 0,03%. Сплата податку проводиться щомісячно, причому у I та II кварталах сплачується по 10% від загального обсягу податку, у III та IV відповідно 50 і 30% всього обсягу. Ми вважаємо, що такий розподіл податкового навантаження є адекватним сезонному виробництву, оскільки основна частина доходів сільськогосподарських товаровиробників припадає на два останні квартали маркетингового року.

Функціонування цього податку викликало неоднозначну реакцію науковців і практиків. Проте запровадження його в період кризи в сільському господарстві більшість вчених визнає виправданим. Тому Законом України "Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України" № 639 від 31 жовтня 2008 року було продовжено термін дії фіксованого сільськогосподарського податку до 1 січня 2011 року [6]. А невдовзі було внесено поправку до Закону № 639, за якою дію фіксованого сільськогосподарського податку продовжено без обмеження у часі [7].

З точки зору практики цей податок має переваги в тому, що товаровиробник може здійснювати планування своєї діяльності, заздалегідь розрахувавши податкові суми, які підлягають сплаті до бюджету з цього податку. Ряд вітчизняних вчених [8, с. 275] зійшлися на тому, що акумулювання сукупності податків в єдиний спростило підходи щодо залучення коштів до бюджету та зменшило податковий тиск в аграрному секторі.

Так, сильні сторони ФСП такі:

- пільговий характер;
- спрощений механізм розрахунків;
- зниження податкового навантаження на товаровиробника.

Поряд з цим виділяються й слабкі сторони фіксованого сільськогосподарського податку:

- невиконання регулюючої функції податків;
- незабезпечення фіскальної функції;
- невідповідність системному підходу до побудови податкової системи.

Л. Тулуш та інші вчені [8, с. 276] до них відносять те, що цей податок порушує принцип рівності суб'єктів господарювання, оскільки ставки земельного податку, що сплачують ті сільськогосподарські підприємства, які не є платниками ФСП, у 1,5 рази вищі за ставки ФСП. На цей недолік також вказує у своїх дослідженнях Н. Сеперович, яка зазначає, що в середньому по Україні ФСП становить всього 6 грн з 1 га угідь, тоді як середній розмір земельного податку складає 9 грн з гектара [9, с. 38]. Це призводить до зменшення доходів місцевих бюджетів і як наслідок – недостатнє фінансування природоохоронних заходів, покращення ґрунтів тощо. На думку вітчизняного вченого М.Калінчика ФСП не дає змоги державі диференційовано впливати на економічний розвиток господарств [10, с. 8]. Відповідно до ФСП, чим більший прибуток отримує сільськогосподарський товаровиробник, тим менше для нього податкове навантаження. Тобто одні сільськогосподарські підприємства ледь зводять кінці з кінцями, а інші

отримують надприбутки в той час, як традиційна система оподаткування передбачає прогресивність оподаткування доходів.

Через те, що ФСП замінює такі основні податки, як податок на прибуток та земельний податок, суб'єкти господарювання вдаються до зловживань з метою оптимізації податкових платежів. Вчені економісти-аграрники прийшли до висновку, що ФСП у сьогоdnішньому вигляді себе віджив і потребує або удосконалення механізму його справляння, уточнення категорії «сільськогосподарський товаровиробник», або зупинення його дії.

На нашу думку, для того, щоб рівень податкового навантаження був пропорційним для платників цього податку, необхідно податок на прибуток юридичних осіб відокремити від фіксованого сільськогосподарського податку. Наприклад, підприємства, які займаються виключно рослинництвом, господарюють у неконкурентних податкових умовах із тваринницькими підприємствами, як не потребують значних земельних ресурсів. До того ж збільшуються випадки застосування схем легального ухилення від оподаткування.

Ми пропонуємо поступове виведення податку на прибуток із ФСП. На початковому етапі необхідно на законодавчому рівні виділити прибуток від сільськогосподарської та несільськогосподарської діяльності. Останній оподатковувати за загальною системою відповідно до чинного законодавства, за ставкою 25%, а через певний час – і весь прибуток підприємства. Такі заходи дадуть змогу підприємствам поступово адаптуватися до нових умов оподаткування.

Непряме оподаткування сільськогосподарських товаровиробників здійснюється податком на додану вартість, який регламентується Законом України «Про податок на додану вартість» від 20 грудня 1991 р. [11]. Цей закон визначав об'єктами оподаткування обороти по реалізації на території України товарів (крім імпорتنих), у тому числі виробничо-технічного призначення, виконаних робіт та наданих послуг.

Механізм відшкодування ПДВ здійснювався таким чином: у разі, якщо суми податку, сплачені постачальникам, перевищували суми податку, які підлягали сплаті до бюджету сільськогосподарськими підприємствами, то різниця, що виникала, зараховувалася в рахунок чергових бюджетних платежів або відшкодовувалася за рахунок загальних надходжень цього податку щомісячно. Наші дослідження показують, що внаслідок застосування специфічного механізму справляння ПДВ у сільському господарстві у першому півріччі виникло так зване «дебетове сальдо» з даного податку, оскільки витрати на придбання виробничих ресурсів перевищували надходження від реалізації. Наприклад, навесні виробники закупають виробничі ресурси, а обсяги реалізації недостатні, у них об'єктивно утворюється дебетове сальдо з ПДВ. Такий механізм відшкодування ПДВ призводив до вимивання оборотних коштів підприємств.

З 1999 до 2008 років діяв спеціальний режим справляння ПДВ з метою поліпшення забезпечення матеріально-технічними ресурсами сільськогосподарських товаровиробників. Цей режим акумуляції був розпочатий Указом Президента «Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників» №1328/98 від 2 грудня 1998 р. та продовжувався відповідними Законами України [12–16]. Так, п.11.29. Закону України «Про податок на додану вартість» передбачає, що суми сплати до бюджету цього податку щодо операцій з поставки товарів (робіт, послуг) власного виробництва та виробництва на давальницьких умовах із власної сировини залишалися в розпорядженні сільськогосподарських товаровиробників і використовувалися ними на придбання матеріально-технічних ресурсів виробничого призначення [17]. Виключення становили виробництво підакцизних товарів та операції з продажу переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою.

Обрати такий спеціальний режим справляння ПДВ могли всі сільськогосподарські товаровиробники незалежно від організаційно-правової форми та форми власності. Єдиною умовою для них було те, що сума, одержана від продажу сільськогосподарської продукції власного виробництва та продуктів її переробки за попередній звітний (податковий) рік, повинна була становити не менше 50 % загальної суми валового доходу підприємства.

Позитивна різниця між сумою ПДВ, одержаною від покупців, та сумою ПДВ, сплаченою постачальниками, акумулювалася на спеціальному рахунку. У разі нецільового використання акумульованих коштів, вони стягувалися до Державного бюджету України в безспірному порядку. Від'ємна різниця сум ПДВ зараховувалася на зменшення податкових зобов'язань наступних періодів.

До 2008 року діяв ще один спеціальний режим для сільськогосподарських товаровиробників, ведений у 2005 році статтею 8-1 до Закону України «Про податок на додану вартість» [17]. Цей режим могла обрати будь-яка юридична або фізична особа, яка провадила підприємницьку діяльність у сфері сільського господарства, лісового господарства, рибальства, з обробки чи переробки такої виробленої нею продукції, а також з надання супутніх послуг.

Цей спеціальний режим передбачав: ставку оподаткування 10% від вартості продажу сільськогосподарської продукції; сума податку, нарахована сільськогосподарським підприємством на такі операції, повністю залишалася у нього; такі кошти використовувалися на відшкодування сум ПДВ, сплачених (нарахованих) сільськогосподарським підприємством на ціну виробничих факторів, а також на інші цілі. Продукція, яка не визначалася цим Законом як сільськогосподарська, оподатковувалася за звичайною ставкою 20%.

Зрозуміло, що на інші цілі, та й на ті, які вказані вище, коштів не вистачало, оскільки придбані виробничі фактори оподатковувалися за ставкою 20%, а сільськогосподарська продукція постачалась за ставкою 10%. При цьому від'ємна різниця, яка виникла у такому разі, не відшкодовувалась з бюджету та не зараховувалась до валових витрат підприємства.

У 2009 році втратила чинність норма 6.2.6. Закону України «Про податок на додану вартість» [7] щодо нульової ставки ПДВ на поставки переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою сільськогосподарськими товаровиробниками всіх форм власності і господарювання. Цей режим справляння ПДВ діяв поряд з режимом акумуляції і становили в середньому відповідно 55 та 5% непрямой державної підтримки за рахунок ПДВ [18, с. 25]. На думку Л.Д. Тулуша, ці заходи були дієвим інструментом збереження конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції. До відміни цих спецрежимів підтримка сільськогосподарських товаровиробників за рахунок ПДВ збільшилась з 2,2 млрд грн у 2003 році до 6,5 млрд грн у 2008 році [18, с. 26].

В аграрному секторі сьогодні діють нові спеціальні режими справляння ПДВ, які направлені на підтримку сільськогосподарських товаровиробників.

З 1 січня 2009 року введено новий режим акумуляції [6]. Він передбачений для підприємства, основною діяльністю якого є поставка вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів (послуг) становить не менше 75% вартості всіх товарів (послуг), поставлених протягом попередніх дванадцяти послідовних звітних податкових періодів сукупно.

Згідно із цим спеціальним режимом оподаткування сума ПДВ, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним сільськогосподарських товарів (послуг), не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається у розпорядженні такого сільськогосподарського підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику на вартість виробничих факторів, а за наявності залишку такої суми податку - для інших виробничих цілей.

У тому випадку, якщо сума ПДВ, сплачена (нарахована) сільськогосподарським підприємством постачальнику на вартість виробничих факторів, перевищує суму податку, нараховану по операціях з поставки сільськогосподарських товарів (послуг), то різниця між такими сумами не підлягає бюджетному відшкодуванню.

Режим акумуляції в новій редакції особливих змін не зазнав, проте можна виділити основні відмінності: збільшення частки питомої ваги поставок сільськогосподарської продукції до 75% у загальному обсязі реалізації товарів та послуг; можливість застосування спецрежиму з будь-якого місяця, а не лише з початку року; можливість використання позитивної різниці сум ПДВ на розсуд керівника підприємства.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» продовжено на невизначений строк виплату дотацій переробними підприємствами на розвиток тваринництва [7]. У новій редакції п. 11.21 Закону України «Про податок на додану вартість» передбачає, що сума податку на додану вартість, яка повинна сплачуватися до бюджету переробними підприємствами всіх форм власності за реалізовані ними молоко та молочну продукцію, м'ясо та м'ясопродукти, у повному обсязі спрямовується виключно на виплату дотацій сільськогосподарським товаровиробникам за продані ними переробним підприємствам молоко і м'ясо в живій вазі [17].

У цьому ж п.11.21 зазначено, що сільськогосподарські підприємства усіх форм власності, які не обрали чинний режим акумуляції сум податку на додану вартість, можуть суми цього податку за реалізовані ними молоко, худобу, птицю, вовну, а також за молочну продукцію та м'ясопродукти, вироблені у власних переробних цехах, повністю залишити у своєму розпорядженні сільськогосподарських підприємств і спрямувати на підтримку власного виробництва тваринницької продукції [17].

Описані вище чинні режими справляння ПДВ для сільськогосподарських підприємств мають свої переваги та недоліки. На нашу думку, до переваг слід віднести в першу чергу те, що ці режими мають пільговий характер для аграрного сектору і те, що процедура відшкодування ПДВ спрощена для сільгоспідприємств та державних органів. Також вважаємо, що продовження режиму виплати дотацій тваринництву переробними підприємствами є цілком виправданим, оскільки розмір такої підтримки складає в середньому 40% загальної підтримки за рахунок ПДВ, до того ж ця галузь є найбільш капітало- та трудомістка і, в той же час, найменш конкурентоспроможна у високо конкурентному ринковому середовищі.

Чинний режим акумуляції сум ПДВ, на нашу думку, має значний недолік. Так, за цим спецрежимом від'ємне дебетове сальдо не відшкодовується з бюджету, а лише зменшує базу оподаткування для податку на прибуток шляхом віднесення його до валових витрат підприємства. Оскільки більшість суб'єктів господарювання є платниками ФСП, то ця норма не має суттєвого значення для них.

Висновки. За час формування ринкової економіки в Україні система оподаткування щодо сільськогосподарських товаровиробників зазнала значних змін. Аналізуючи найбільш значущі для сільського господарства податки, такі як: податок на прибуток, ФСП, ПДВ, ми дійшли висновків, що існуюча система оподаткування в аграрному секторі направлена на стимулювання сільського господарства,

оскільки має значні пільги. В той же час недостатньо забезпечується регулююча функція діючих податків через порушення принципу податкової рівності. Ми вважаємо, що податкові пільги поступово знижують свою ефективність, тому необхідно одні пільги замінювати іншими еволюційним шляхом із врахуванням світової практики, набутої країнами з ринковою економікою.

Наявність слабких місць у формуванні системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників потребують удосконалення, зокрема це стосується фіксованого сільськогосподарського податку та податку на додану вартість. Шляхи вирішення проблеми полягають у пошуку оптимальної системи оподаткування, яка не порушувала б принцип справедливості та вирівнювала податкове навантаження серед платників.

Література

1. Закон України "Про оподаткування доходів підприємств і організацій" № 2147-XII від 21.02.1992 р.: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
2. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» N 335/94-ВР від 28 грудня 1994 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
3. Законом України "Про внесення змін і доповнень до Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств та організацій" №283/97 від 22.05.1997 р.: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Закон України «Про запровадження в порядку експерименту єдиного (фіксованого) податку для сільськогосподарських товаровиробників» № 25-ВР від 15.01.1998 р. : [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
5. Закон України «Про фіксований сільськогосподарський податок» №320 від 17.12.1998р.: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
6. Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» N639-VI від 31 жовтня 2008 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
7. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підтримки агропромислового комплексу в умовах світової фінансової кризи» №1782-VI від 22 грудня 2009 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
8. Тулуш Л.Д. Оподаткування сільськогосподарських товаровиробників: стан та перспективи розвитку / Тулуш Л.Д., Проніна В.І., Сеперович Н.В. – Львів : НВФ «Українські технології», 2009.- 296 с.
9. Сеперович Н.В. Податкова система як фактор економічного зростання АПК / Сеперович Н.В. // Теорія та практика ринків. – 2007 (3). – № 2. С. 37-39.
10. Калінчик М. Податкова система АПК на сучасному етапі // Економіка, фінанси, право. – 2000. – № 6. – С. 6–9.
11. Закон України "Про податок на добавлену вартість" №2007-XII від 20 грудня 1991 р.: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
12. Указ Президента «Про підтримку сільськогосподарських товаровиробників» №1328/98 від 2 грудня 1998 р.: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
13. Закон України «Про внесення зміни до статті 11 Закону України «Про податок на додану вартість» № 442 від 18 лютого 1999 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
14. Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про податок на додану вартість» № 1874-14 від 13 лютого 2000 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
15. Закон України «Про внесення зміни до Закону України «Про податок на додану вартість» № 2233 від 18 січня 2001 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
16. Закон України «Про продовження дії окремих норм Закону України «Про податок на додану вартість» № 1352 від 28 листопада 2003 року: [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
17. Закон України «Про податок на додану вартість» N 168/97-ВР від 3 квітня 1997 року: Сторінка "Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
18. Тулуш Л.Д. Податкове регулювання конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції /

УДК 334.732.3 : 339.747

В. В. ГОНЧАРЕНКО, О. Л. КЛИМКО, А. А. ПОЖАР
Полтавський університет економіки і торгівлі

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

Розглянуті і узагальнені особливості впливу наслідків глобальної економічної кризи на діяльність кредитних спілок України. Висвітлено позитивні і негативні наслідки кризи, що позначаються на розвитку кредитно-кооперативного сектору держави.

The peculiarities of global economic crisis' consequences and influence on Ukrainian credit unions' activity are overviewed and generalized. Positive and negative consequences of the crisis that influence on credit-cooperative sector of the state are described.

Ключові слова: кредитна спілка, кредитно-кооперативна система, економічна криза, кооперативні принципи управління, урядова підтримка.

Вступ

Кризові явища в сучасній світовій економіці і зокрема в фінансовому секторі багатьох країн світу викликають неоднозначне ставлення теоретиків та практиків кредитно-кооперативного руху. Водночас висловлюються думки щодо негативного і позитивного впливу кризи на розвиток кредитної кооперації. Слід зазначити, що специфіка діяльності кредитних кооперативів у різних країнах світу, відмінності у заходах їх державної підтримки, а також особливості прояву самої кризи мають безпосередній вплив як на результати, так і на перспективи діяльності кредитно-кооперативних установ.

Проблеми впливу глобальної економічної кризи на кредитну кооперацію України і світу досліджувалися А.О. Пантелеймоненком, А.Я. Оленчиком, Я.О. Коваль, Г.О. Партином та іншими вітчизняними дослідниками-теоретиками і практиками. При цьому, головна увага приділялася переважно концепції урядової антикризової підтримки кредитних спілок в Україні і світі, питання ж особливої важливості під час кризи жорсткого дотримання керівництва кредитних спілок кооперативних принципів управління отримали недостатню увагу.

Постановка завдання

Метою статті є аналіз наслідків впливу глобальної економічної кризи на діяльність кредитних спілок України, виділення позитивних і негативних наслідків кризи, що позначаються на розвитку кредитно-кооперативного сектору держави.

Результати дослідження

Ситуація, що склалася на українському ринку кооперативного кредитування, є безумовно цікавою і неоднозначною. З метою кращого і більш системного розуміння процесів, що мають місце в даному секторі, доцільно виділити основні напрямки аналізу:

- динаміка кількісних показників діяльності кредитних спілок України в період економічної кризи;
- якісні зміни, що відбулися чи відбуваються в даній системі;
- фактичні та потенційні ризики, пов'язані з кризою;
- фактичні та потенційні вигоди, пов'язані з кризою;
- шляхи подолання ризиків та реалізації вигод, що виникають внаслідок кризи.

Станом на кінець першого кварталу поточного (2010) року, кількість кредитних спілок становила 728. При цьому, в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року, чисельність кредитних установ України зменшилася приблизно на 9% внаслідок погіршення показників платоспроможності і внаслідок цього – більш жорстких заходів впливу з боку державного регулятора.

Водночас зі зменшенням кількості кредитних установ у першому кварталі 2010 року порівняно з попереднім періодом відбувається й притаманне першим трьом місяцям календарного року уповільнення рівня ділової активності та значне зниження темпів приросту показників діяльності кредитних установ. Результати діяльності кредитних установ за 1-й квартал 2010 року та динаміка основних показників діяльності кредитних установ за 1-й квартал 2008-2010 рр. наведені в табл. 1.

Станом на 31.03.10 кількість членів кредитних спілок становила 1 565,1 тис. осіб, з яких 351,1 тис. осіб або 22,4 % – члени КС, які мають діючі кредитні договори, та 84,0 тис. осіб (5,4 %) – члени спілок, які мають внески (вклади) на депозитних рахунках.

Протягом аналізованого періоду частка членів кредитних спілок, які не є вкладниками, становила 95%. Водночас, такі члени кредитних спілок мають вирішальну кількість голосів та безпосередній вплив на прийняття управлінських рішень, у тому числі не на користь вкладників. У цілому система кредитних спілок